

Marija Ajduk

*Odeljenje za etnologiju i antropologiju
Institut za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
marija.ajduk@f.bg.ac.rs*

Kulturne predstave o *novom talasu* u Jugoslaviji 40 godina kasnije*

Apstrakt: Ovaj rad je posvećen analizi kulturnih predstava o (muzičkom) novom talasu u jugoslovenskom kontekstu u poslednjih deset godina (do 2020-ih). Svako obeležavanje određenog jubileja sa sobom nosi pregršt značenja koja se određenom događaju pripisuju kroz sećanja i nostalgичne narative. Inspirisana teorijskim osvrtom Beneta i Rodžersa u delu „Popularne muzičke scene i kultura sećanja” (2016) o „naletima sećanja” u kreiranju i konzumiranju popularne muzike, osnovna ideja je bila da pratim na koji način se danas proizvodi narativ o novom talasu. Analizom različitih manifestacija koje su organizovane na prostorima bivše Jugoslavije u poslednjih deset godina, a koje za povod imaju novi talas, nastojim da identifikujem kulturne predstave o ovom fenomenu, te da izdvojim njene ključne elemente koji se ponavljaju. Svaka analizirana manifestacija je bila medijski praćena, te su se zbog toga internet izvori nametnuli kao plodan materijal u ovom istraživanju.

Ključne reči: kulturne predstave, muzika, novi talas, Jugoslavija, sećanje, narativ

Uvod

„Što je ta famozna epoha, medijski dodatno napumpana do mitskih proporcija, ostavila u nasleđe da se o njoj s nekritičkim ushitom govori i četiri desetljeća poslije? Zašto se o njoj ne prestaju snimati dokumentarni filmovi i televizijske serije, pisati knjige?”¹

* Realizaciju ovog istraživanja finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije u sklopu finansiranja naučnoistraživačkog rada na Univerzitetu u Beogradu – Filozofskom fakultetu (broj ugovora 451-03–47/2023–01/200163).

¹ Leskovar, Denis, 2021. „Imena i legende: novi val 40 godina poslije”. *Vijenac*, br. 708, 22. april 2021. <https://www.matica.hr/vijenac/708/imena-i-legende-novi-val-40-godina-poslije-31598/>

Prva istraživanja kulturnog i muzičkog fenomena novog talasa u bivšoj Jugoslaviji, sa fokusom na beogradsku muzičku scenu, započela sam pre desetak godina, a povod je bila proslava tri decenije novog talasa. Te 2010. godine novom talasu je u čast tridesetog rođendana u Beogradu bila posvećena značajna pažnja (koncerti u okviru *Belefa* – manifestacije od lokalnog značaja, izložbe, tribine), dok je u Zagrebu ovaj jubilej obeležen dve godine ranije, 2008. godine. Tom prilikom u Tvornici kulture u Zagrebu je održan veliki koncert koji je privukao pažnju publike jer su se okupile „legende novog talasa u novim postavama izvodeći stare hitove u novim aranžmanima”.² Rezultat održanog koncerta jeste objavljivanje dvostrukog albuma sa skoro trideset pesama 2009. godine, u okviru diskografske kuće *Dallas records*, pod nazivom „Sedmorica veličanstvenih – 30 godina kasnije”. Ovakav omaž i zaintresovanost dela publike za nešto što je postojalo pre toliko godina me je navelo na pretpostavku da je reč ne samo o muzičkom već o kompleksnijem sociokulturnom fenomenu koji poseduje specifična deljena značenja u okviru (post)jugoslovenskog kulturnog prostora (v. Petrov 2016). Svoje dalje istraživanje sam usmerila u pravcu ispitivanja i analiziranja tih značenja za deo beogradske publike, ali i utvrdila da je novi talas uticao na formiranje autentičnog beogradskog identiteta (podjednako koliko je beogradska sredina uticala na oblikovanje specifičnog lokalnog novotalasnog zvuka) (v. Ristivojević 2011; Ristivojević 2014).

Deset godina nakon prvobitnog istraživanja počela su obeležavanja četiri decenije novog talasa, što govori u prilog tezi da interesovanje za ovaj fenomen ne jenjava, iako se vremenski sve više udaljavamo od osamdesetih godina koje su ga iznedrile. Ovim radom želim da prikazem u kojoj meri i na koji način je novi talas pominjan u beogradskim, ali i regionalnim medijskim narativima od 2013. godine (s naglaskom na 2019, 2020. i 2021. godinu³). Ove godine su odabrane kao važne upravo zbog načina „računanja” početka novog talasa, a samim tim i mnoštva dešavanja koja su tim povodom bila planirana. Zagrebačko „računanje” početka novog talasa se najčešće smešta u 1979. godinu jer je tada bend *Prljavo kazalište* objavio istoimeni album, dok je beogradski novotalasni početak vezan za 1980. i 1981. godinu, odnosno formiranje ključnih bendova koji se smatraju novotalasnim – *Idoli*, *Šarlo akrobata* i *Električni orgazam*, te objavljivanje antologijske kompilacije „Paket aranžman”.

Cilj ovog rada jeste detektovanje interesovanja za novi talas tokom poslednjih deset godina, ali i utvrđivanje načina na koji se o njemu danas govori, što

² „Novi talas trideset godina kasnije”. *Glossy*, 17. novembar 2009. <https://glossy.espreso.co.rs/zabava/muzika/6020/novi-talas-30-godina-kasnije>

³ Ovo istraživanje je započeto 2019. godine, u jeku planiranja brojnih manifestacija povodom četrdesetogodišnjice novog talasa. Međutim, naredne godine proglašenje covid pandemije je umnogome uticalo na (ne)realizaciju brojnih dešavanja, te je samim tim 2021. godina donekle „zamenila” 2020. po broju organizovanih događaja.

podrazumeva ispitivanje kulturnih predstava u kontekstu ovog muzičkog talasa, te eventualne transformacije njihovih značenja. Pod kulturnim predstavama u ovom radu podrazumevam određenje koje je ponudio Bojan Žikić, a prema kojem kulturne predstave predstavljaju „oruđe kulturne kognitivnosti” koje se može upotrebljavati kao „kulturno metaforičko sredstvo za opisivanje sociokulturne svakodnevice” (Žikić 2013, 5, 13). Sledstveno, uz pomoć metoda diskurzivne analize nastojim da utvrdim da li su kulturne predstave o novom talasu doživele neke izmene i ukoliko jesu, u čemu se te promene ogledaju, što omogućava jasniji pogled na proces konstruisanja narativa o samom novom talasu, ali i razdoblju „osamdesetih”. Neophodno je da naglasim da se pod novim talasom u ovom radu podrazumeva „muzički novi talas”, što znači da neće biti dublje analizirani oni primeri koji referiraju na filmsku i likovnu umetnost, niti na književnost.

Osnovni materijal za analizu čine internet članci na temu novog talasa, pod čime podrazumevam one koji se bave pitanjem ovog fenomena bilo da se odnose na najave ili kritike određenih novotalasnih događaja. Neretko su te dve kategorije članaka i povezane, odnosno u nekima se ujedno i analizira, najavljuje ili rekapitulira određeni događaj. U pojedinim člancima je moguće pročitati intervju sa nekim od „vinovnika” novog talasa, te njihova refleksija na ovaj fenomen upotpunjuje analizirani materijal. U sklopu ovog istraživanja posetila sam i manifestaciju pod nazivom „40 godina novog talasa”, koja je organizovana na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu novembra 2019. godine.

Novi talas danas: od sećanja do konstrukcije

„Od početka dvadeset prvog veka, počele su da se javljaju nove perspektive u okviru kulturnih studija popularne muzike, inspirisane onim što bi se moglo nazvati ‘hiperprodukcijom sećanja’ (memory boom) u okviru kreiranja popularne muzike, njenog izvođenja i konzumiranja” (Bennet and Rogers 2016, 37).

Termin koji su predstavili Benet (Bennet) i Rodžers (Rogers) u gorenavedenom delu „memory boom”, a koji bismo mogli objasniti kao „eksploziju sećanja”⁴ ili „hiperprodukciju sećanja” koja se ispoljava u različitim oblicima, u potpunosti korespondira s interesovanjem za fenomen novog talasa na prostoru bivše (SFR) Jugoslavije. Sećanja na rokenrol scenu osamdesetih, na novi talas, a samim tim i na osamdesete godine, poslednjih desetak godina doživljavaju svoju kulminaciju. U tom razdoblju objavljen je veliki broj knjiga koje za temu imaju jugoslovensku rokenrol scenu (v. Grbić 2018; Vesić 2020), bilo da je reč o biografijama pojedinih muzičara (v. Žikić 2014; Vesić 2018; Gajić 2019; Gajić

⁴ Pojedini autori termin „memory boom” prevode i kao „talas sećanja” ili „poplava sećanja” (v. Bajović 2012).

2022), o pojedinim bendovima ili o samoj sceni iz pera tadašnjih (a i sadašnjih) muzičara (v. Vujović 2017; Lajner 2020). Osvrti na nekadašnju novotalasnu scenu se (re)konstruišu i kroz tematske izložbe, reizdanja popularnih albuma, dokumentarnih filmova. Pod (re)konstruisanjem u ovom kontekstu podrazumevam kreiranje i uspostavljanje novih značenjskih niša koje se „upotrebljavaju” u sadašnjosti, a sastoje se od elemenata „pozajmljenih” iz prošlosti. Ti elementi mogu biti muzičari, bendovi, klubovi, mesta okupljanja, muzika, zabave, dakle sve ono što je u određenom smislu povezano sa popularnom muzikom u datom vremenu i prostoru. Neretko se sećanja te vrste označavaju terminom nostalgije. Ovaj pojam „pojačava” sećanje, odnosno utiče na učvršćivanje pojedinih idealtipskih „slika” iz prošlosti kojih se ljudi rado sećaju. Korisno objašnjenje fenomena nostalgije dali su Kovačević, Trebješanin i Antonijević, prema kojima se nostalgija može tumačiti kao istorijska i personalna, pri čemu se istorijska može podeliti na prostornu i na temporalnu:

Temporalna nostalgija ili nostalgija za ‘prošlim vremenima’ je nostalgija onih koji nisu menjali mesto boravka, a stvaraju i šire nostalgične narative koji se odnose na vremenske periode, unutar njihovog životnog veka, koji su više ili manje udaljeni od sadašnjosti. (Kovačević, Trebješanin i Antonijević 2013, 11).

Prema pomenutom određenju, sećanje na novi talas može da se okarakteriše kao vrsta temporalne nostalgije, jer je usko isprepletana sa refleksijom na osamdesete godine i svakodnevni život u zajedničkoj državi Jugoslaviji. To se najbolje može videti na primerima životnih priča aktera novotalasne scene (najčešće muzičara, rok novinara, ali i svih onih koji su tu scenu činili i u okviru nje se kretali) koji svoja sećanja formiraju i prezentuju fokusirajući se na interesantne anegdote, te prijatne i neprijatne događaje, odnosno na onim elementima koji za njih predstavljaju „ključne” odrednice kada je novi talas u pitanju. Te individualne priče se zasnivaju na određenom odabiru motiva koji priču čine smislenom i povezanom sa novotalasnim kontekstom, a svaki pojedinac koji je živio u tom periodu i o njemu ima neposredna saznanja, poseduje mogućnost da selektuje priče koje želi da ispriča i one koje želi da „preskoči”:

I individualno i kolektivno sećanje podrazumeva selektivan odnos prema prošlosti: neke predstave i osećanja se isključuju dok se neka druga naglašavaju”, (Simeunović Bajić 2012, 129)

U kontekstu tumačenja ličnih priča kao jednog od načina „prenošenja znanja” o periodu osamdesetih godina i održavanju novotalasne predstave živom i rastućom, osloniću se na sledeće određenje:

Lične priče se definišu kao izveštaj o nečijem životu, u celosti ili u fragmentima koje kazivač smatra bitnim za svoj život, ispričan rečima same te osobe. (Kovačević, Trebješanin i Antonijević 2013, 19).

Bilo da je reč o izložbi, dokumentarnom filmu ili knjizi, prezentovano sećanje sadrži nečiju individualnu priču. Individualni narativi⁵ kroz koje je moguće čuti o nekadašnjim događajima se dalje konstruišu, nadograđuju i šire putem medija, kao što su televizija, internet portali i društvene mreže. Ovakvim spojem se dobijaju nova značenja i simboli kroz naglašavanje pojedinih događaja i „slika prošlosti” koje se smatraju najprikladnijim u datom kontekstu. Neretko se dešava da se u različitim dokumentarnim filmovima ponavljaju iste anegdote i priče koje su u srži sećanja na osamdesete i novi talas. To je svakako i rezultat odabira mahom istog kruga ispitanika koje je moguće čuti i videti na raznim manifestacijama i u različitim izvedbama (pismeni, usmeni intervjui, snimanje za potrebe dokumentarnog filma, namenske priče za tematske tribine), ali i broja ponavljanja odabrane anegdote koja s vremenom postane „svačija lična priča”. O uticaju masovnih medija na kulturne obrasce pisala je i Nataša Simeunović Bajić:

Masovni mediji događaje ‘pakuju’ u određene simboličke forme utičući tako na formiranje svih obrazaca kulture. Simboli koji se kroz različite vrste komuniciranja proizvode nužno zahtevaju tumačenje. Kroz komuniciranje i tumačenje simbola mi se obrazujemo, prihvatamo već kreirane i predstavljene modele ponašanja, snalazimo se u svakodnevicu i mapiramo stvarnost (Simeunović Bajić 2012, 127-128).

Uticaj masovnih medija na formiranje „kolektivnih sećanja” na novi talas i rokenrol scenu osamdesetih naročito dolazi do izražaja na prostorima bivše Jugoslavije zbog specifičnih sociokulturnih i istorijskih događaja koji su se razvili usled raspada države i njenog raspoređivanja na samostalne republike, tranzicijske procese iz socijalizma u demokratiju, razdvajanje ljudi po nacionalnom osnovu, velikih migracijskih talasa i tome slično.⁶ Takve specifične okolnosti su doprinele da se pojedinci rado sećaju prošlosti koja se odnosi na period pre ratnih dešavanja, što pruža plodno tle za „hiperprodukciju sećanja” koja vraćaju ljude u „neka lepša i bezbrižnija vremena”. U vreme postojanja SFRJ, pa i u posleratnom periodu, kulturna scena je percipirana kao svojevrsni nadnacionalni prostor koji poseduje moć da okupi i ujedini ljude istih interesovanja iz svih republika.⁷ Upravo ta čvrsta zajednička pop kulturna osnova je omogućila brzo uspostavljanje narušenih odnosa posle rata među novonastalim republikama:

⁵ U određenju narativa oslanjam se na gledište prema kojem su narativi sastavljeni od „niza konsekvenci koje nam, ređajući se, daju odgovor na pitanje šta je priča”, te u kojima se „kriju procesi kognitivnog ušemljavanja različitih životnih činjenica u jedno tkanje koje osmišljava stvarnost” (Vasiljević 2008, 249).

⁶ O uticaju masovnih medija kao što su film i televizijske serije na formiranje jugonostalgičnih narativa v. Janković 2017, Erdei 2015, Ajduk 2016.

⁷ Ante Perković je o tome pisao u svojoj knjizi *Sedma republika* (2011).

Veoma je važno tumačiti istoriju komuniciranja iz ugla stvaranja i razaranja zajedničkog kulturnog prostora. Jedan od najboljih primera je svakako nekadašnji jugoslovenski kulturni prostor u kome su se u vreme konflikta svi oblici komunikacione prakse poremetili pa zatim počeli da se redefinišu. (Simeunović Bajić 2012, 128).

Postojanje deljenog kulturnog prostora u nekadašnjoj državi uticalo je na razvoj predstava o toj zajedničkoj kulturi u sadašnjosti, od kojih je priča o novom talasu samo jedan delić, te bi je na taj način i trebalo posmatrati. Kako je tema ovog rada oformljena oko koncepta novog talasa i sećanja, analiza će se kretati na relaciji prošlost i sadašnjost. Naime, novi talas je fenomen koji pripada prošlosti, ali predstave o njemu su te koje su nove i koje se kreiraju i konzumiraju u sadašnjem trenutku:

Još od početaka interesovanja za različite kulture sećanja bilo je jasno da se ovaj pristup interesuje za prošlost prevashodno zbog značaja koji ona ima za sadašnjost, tj. da predstave o prošlosti ne proučavamo zbog prošlosti same, već da bismo razumeli šta nam one poručuju danas i ko ih i na koji način oblikuje i saopštava javnosti. Dakle, važno je razumeti kako sadašnjost uvek iznova otkriva, rekonstruiše i reinterpretira prošlost jer nam ti procesi, kao i mogućnosti, pa i sukobi oko različitih odabira i tumačenja onog 'što je vredno sećanja i pamćenja', govore mnogo o društveno-političkoj dinamici jednog društva. (Vasiljević 2021, 900-901)

Shodno izloženoj tvrdnji, osnovni analitički materijal čine internet tekstovi koji za temu imaju manifestacije koje su se u poslednjih deset godina organizovale povodom novog talasa. Internet izvori u ovom slučaju pružaju veće mogućnosti dolaženja do podataka koji se tiču čitavog regiona u zadatom vremenskom opsegu. Ipak, određena vrsta individualnih priča jeste zastupljena kroz izlaganja na tribinama i putem intervjua i ona nam omogućava direktan uvid u narativ koji se na taj način formira. Zahvaljujući takvim pričama, ova antropološka analiza teži prepoznavanju ključnih (kolektivnih) kulturnih konceptata koji se u datim narativima prezentuju i ponavljaju oslanjajući se na sledeće:

Kada je antropologija u pitanju, nju obično interesuje insajderska perspektiva kazivača u nastojanju da otkrije šire društvene i kulturne obrasce u kazivačevom ličnom iskustvu. Kazivanja o životu predstavljaju značajan materijal za proučavanje kolektivnih kulturnih konceptata kroz koje se prelama individualni doživljaj, refleksivna procena osobnih i opštih okolnosti, kao i moralni stav. (Kovačević, Trebješanin i Antonijević 2013, 22).

Tribine kao *mesta* sećanja

„Novi talas u Beogradu i novi val u Zagrebu postaće tačka od koje će se muzika drugačije računati”.⁸

Poglavlje o tome na koji način tribine mogu biti percipirane kao svojevrsna mesta sećanja započecu opisom manifestacije kojoj sam prisustvovala, a koja je u potpunosti bila posvećena obeležavanju novotalasnog jubileja. Svojim prisustvom ovom događaju nastojala sam da „mapiram” i identifikujem ključne identitetske elemente uz pomoć kojih se o novom talasu govori danas, sa tolikom distancom u odnosu na vreme kada je ovaj fenomen bio aktuelan. Samim tim, opis neće biti detaljan, jer to nije cilj sam po sebi, već je zamišljen kao skiciranje događaja radi uvida u njegovu strukturu i ideje, kao i prepoznavanje ključnih značenjskih elemenata kojima se konstruiše predstava o ovom fenomenu. Analizom su obuhvaćene četiri tribine koje imaju za povod različite manifestacije (četiri decenije novog talasa, dokumentarni film, izložba) koje se odnose na novi talas. Jedan od kriterijuma odabira bilo je i mesto održavanja, a to su Beograd, Niš, Arandelovac i Zagreb.

Obeležavanje četiri decenije novog talasa na FDU

Manifestacija pod nazivom *40 godina novog talasa na FDU* održana je 29. novembra 2019. godine na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu. Mesto održavanja ove tribine nije slučajno, jer je ovaj fakultet u lokalnim narativima usko povezan sa novotalasnom pričom, ne samo kroz snimljene filmove već i kroz učešće određenih pojedinaca u samom pokretu. Autor projekta jeste profesor ovog fakulteta Aleksandar Janković. Ovaj događaj su činile tribina (kojom je otvorena manifestacija), zatim projekcija filma *Dečko koji obećava* i naposljetku koncert kojim se adekvatno zaokružila ova muzička i kulturna gradska priča. Gosti tribine su bili svi oni koji su u nekom pogledu sudelovali u novotalasnoj priči tokom osamdesetih godina: Srđan Šaper, kao nekadašnji član grupe *Idoli*, jedne od važnijih beogradskih novotalasnih bendova, zatim Boris Miljković i Branimir Dimitrijević, Biljana Maksić, režiser Milutin Petrović, Vladimir Đurić. Boris Miljković i Branimir Dimitrijević su zaslužni za vizuelni i lako prepoznatljiv identitet novog talasa osamdesetih godina. Naime, oni su osmislili televizijsku emisiju *Rokenroler*, koja je u sećanjima mnogih ostala upamćena po

⁸ Miletić, Snežana. 2020. „Intervju: Siniša Škarica, legendarni urednik ‘Jugotona’: Za decu dece naše dece”. 021 21. decembar 2020. <https://www.021.rs/story/Info/Misljenja-i-intervjui/261461/INTERVJU-Sinisa-Skarica-legendarni-urednik-Jugotona-Za-decu-dece-nase-dece.html>

autentičnoj i u to vreme neobičnoj estetici čije su osnovne odlike minimalizam i crno-bela boja bile vidljive u spotovima tada popularnih bendova.⁹ Tokom tribine su učesnici u prijateljskoj i opuštenoj atmosferi evocirali svoje uspomene na taj period i pokušavali da prenesu publici, pre svega studentima kojih je bilo u najvećem broju, svoja iskustva borbe za sopstvene ideje i autentični glas. Značaj ovakvih tribina i uopšte tematskih razgovora u kojima učestvuju ljudi koji su direktni akteri nekog događaja iz antropološkog ugla se ogleda u tome što je moguće čuti brojne anegdote iz svakodnevnice koje umeju da dočaraju sećanja na određeni period, a koja nije moguće naći u pisanoj formi¹⁰. Upravo iz takvih anegdota koje se pamte stvaraju se elementi za konstruisanje novotalasnog fenomena i njegov dalji „život” i transformaciju u postnovotalasnom prostoru i vremenu. Ovde bih izdvojila neke od njih koje se ponavljaju kako bih ilustrovala tu tvrdnju. Jedan od zajedničkih „zaključaka” svih učesnika tribine može se tumačiti na više načina. U izveštaju sa tribine u listu *Danas* ističe se kako se govornici slažu da je „Novi talas bio jugoslovenski pokret, ali i da je ‘zarazio’ Evropu, stavivši britansku i jugoslovensku umetničku scenu u isti koš, kao tada najzanimljivije i najburnije”¹¹.

Naime, svi učesnici tribine novi talas percipiraju kao jugoslovenski pokret koji je išao u korak sa britanskom muzičkom scenom. Ovakvo viđenje pre svega ukazuje na postojanje lokalnog proizvoda koji je nastao po uzoru na strani, ali sadrži autentične elemente koji su usko povezani sa lokalnom sredinom („jugoslovenski pokret”). Pod tim lokalnim elementima u narativima se podrazumevaju „domaći bendovi” sa pesmama koje su lokalno orijentisane, na srpskohrvatskom jeziku, lokalna mesta okupljanja i izvođenja svirki i koncerata, način zabave koji je bio neraskidivo povezan sa tadašnjom scenom. U okviru istog članka se navodi naredna interesantna tvrdnja koja je sastavni deo novotalasnih narativa, a koja novi talas definiše kroz njegov „odnos” prema tadašnjem društvenom i političkom sistemu koji je postojao: „Učesnici tribine pokretanje Novog talasa videli su kao autentičan jugoslovenski proizvod, koji je svoje mesto našao u svim sferama života iako je, kako objašnjava Branimir Dimitrijević, predstavljao utrkivanje sa ‘sistemom’”¹².

⁹ Primeri takvih spotova su snimljeni za pesme „Niko kao ja” grupe *Šarlo akrobata*, „Krokodili dolaze” grupe *Električni orgazam*, „Maljčiki” benda *Idoli* i dr.

¹⁰ S pojavom knjiga koje predstavljaju subjektivne osvrtne na osamdesete i pojavu novog talasa povećava se broj zabeleženih, autentičnih „dogodovština”.

¹¹ „Jugoslovenski pokret koji je zarazio Evropu: 40 godina Novog talasa”. *Danas* 29. novembar 2019. <https://www.danas.rs/kultura/40-godina-novog-talasa-jugoslovenski-pokret-koji-je-zarazio-evropu/>

¹² 2019. „Jugoslovenski pokret koji je zarazio Evropu: 40 godina Novog talasa”. *Danas* 29. novembar 2019. <https://www.danas.rs/kultura/40-godina-novog-talasa-jugoslovenski-pokret-koji-je-zarazio-evropu/>

Na primeru ovakve tvrdnje moguće je uočiti definisanje novotalasnog identiteta kroz kreiranje „imidža” buntovnika koji se „nadmudruje” sa sistemom, ali je zanimljivo primetiti da nije subverzivan u smislu pokušaja urušavanja istog, već kroz suživot sa sistemom, ali po nekim svojim pravilima, među kojima je i kako zaoibici postojeća pravila. U tom smislu novi talas nije nastao isključivo kao rezultat pobune protiv postojećeg sistema, već najpre kao bunt protiv nametnutih normi ponašanja i funkcionisanja u svakodnevnom životu, koje su najviše smetale mladima. „Buntovništvo” novog talasa je u to vreme bilo pre svega percipirano (od strane muzičara i muzičkih kritičara) u kontekstu raskida sa dotadašnjom „učmalom” muzičkom scenom i predstavljalo je „osveženje” ne samo u tematskom pogledu već i u načinu izvođenja muzike, inovativnosti u sviranju koje je ohrabrialo mlade da se bave muzikom.¹³

Važnost ove manifestacije se posebno ogleda u činjenici da je projekat dobio podršku od strane nacionalne platforme „Srbija stvara”, koja predstavlja „krovno, međuresorno telo zaduženo za međunarodnu promociju Srbije kroz izvojni potencijal iz oblasti kreativnih industrija, inovacija i ekonomije zasnovane na znanju”¹⁴. Ovakva vrsta podrške je veoma važna, jer implicira priznavanje važnosti određenom fenomenu, te njegovo prepoznavanje i klasifikovanje kao dobro od nacionalnog značaja. Kako je na više internet portala bilo moguće pronaći, pomenuti projekat je nastao zahvaljujući inicijativi Saveta za kreativne industrije sa ciljem pružanja podrške postojećim i razvijanja sistemskih mera za sektor kreativnih industrija i inovacija.¹⁵

*Tribina povodom filma Novi val 40 godina nakon*¹⁶

Dokumentarni film *Novi val 40 godina nakon* (Hrvatska, Srbija 2021) u režiji Nikole Kneževića (koji je ujedno i scenarista) i Olge Kepčije, snimljen je u produkciji *CMC televizije*¹⁷ i koprodukciji izdavačke kuće *Croatia Records*, a povodom obeležavanja četiri decenije novog talasa:

¹³ Pogodan primer za ovu tvrdnju (koji je pisan u vreme novog talasa) može biti tekst Momčila Rajina „Hronika bg novog talasa”, objavljenog u časopisu *Džuboks* broj 111 (27. mart 1981).

¹⁴ Naslovna strana platforme *Srbija stvara*

¹⁴ <https://serbiacreates.rs/%d0%be-%d0%bf%d0%bb%d0%b0%d1%82%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b8/>, 18. septembar 2023.

¹⁵ *SEEcult. Portal za kulturu jugoistočne Evrope*. 2019. „FDU povodom 40 godina Novog talasa u SFRJ”. *SEEcult*. 27. novembar 2019. <http://www.seecult.org/vest/fdu-povodom-40-godina-novog-talasa-u-sfrj>

¹⁶ Pomenuti film nije predmet analize, već predstavlja povod za tribinu.

¹⁷ CMC televizija je hrvatska nacionalna muzička televizija koja emituje muzičke spotove, ali i vesti i emisije koje se odnose na muziku.

Dokumentarni film premijerno je prikazan u 2 dijela na CMC televiziji i potom je objavljen na YouTube kanalu CMC-ja, a svjetsku festivalsku premijeru imao je na Martovskom festivalu u Domu omladine u Beogradu, mjestu iz kojeg je, među ostalima, započeo novi val. Film je potom prikazan i na Arsenal festu u Kragujevcu, zatim i na beogradskom Dok'n'Ritam festivalu, a najavljene su i projekcije u Hrvatskoj, Sloveniji i Makedoniji¹⁸.

Povod za snimanje ovog filma je zapravo objavljivanje reizdanja čuvenih novotalasnih albuma koje je realizovala izdavačka kuća *Croatia records*: „Croatia Records je na LP pločama reizdao kulturnu kompilaciju ‘Paket aranžman’ i antologijske debi albume Šarla akrobate, Električnog orgazma i Haustora, čime je započet još jedan val nostalgije za ‘novim valom’...“¹⁹

Promocija filma je organizovana i putem tribina koje su održane u više gradova u Srbiji (Beograd, Arandjelovac, Kragujevac), Hrvatskoj, Makedoniji i Sloveniji. Tribina pod nazivom *Novi talas 1980-2020* održana je u Domu kulture Studentski grad u Beogradu u junu 2021. godine. Učesnici tribine su, pored autora filma Olge Kepčije i Nikole Kneževića, bili i Srđan Gojković Gile, frontmen benda *Električni orgazam*, Dragan Ambrozić, urednik muzičkog programa Doma omladine, kao i Moma Rajin, muzički kritičar. Na internet portalu *Krstarica*, moguće je pronaći članak pod nazivom „Novi talas je bio trijumf mladosti” što je deo rečenice Mome Rajina s pomenute tribine, a što zapravo korespondira s narativom da je novi talas bio „priča (tadašnjih) mladih”: „Tada su mladi dobili priliku da u najvažnijim posttinejdžerskim godinama stupe na scenu. Stvorili su neke nezaboravne pesme koje i danas važe. Svakako je bilo tu i bunta, ali nije to bio samo bunt, već i izraz zadovoljstva i sreće što ti se u mladosti pruža prilika da saopštiš nešto u svoje ime” rekao je Rajin.²⁰

Ključni kulturni koncepti koji bi na ovom mestu bilo moguće izdvojiti jesu „mladi”, „bunt”, „autentičnost”. Govoreći o mladima, iz ovog isečka postaje jasno da je reč o „posttinejdžerskom periodu”, što se i nadovezuje na priču o buntovništvu koja je najintenzivnija upravo u ovom dobu. Pobuna je najviše bila vidljiva kroz odabir tema o kojima se pevalo, a koje nisu bile „poželjne”²¹ ili

¹⁸ *Sound Report*. 2021. „Dokumentarni film o novom valu spaja cijelu regiju”. *Sound Report* 13. jul 2021. <https://www.sound-report.com/vijesti/dokumentarni-film-o-novom-valu-spaja-cijelu-regiju/>

¹⁹ Dragaš, Aleksandar. 2021. „Paket aranžman 40 godina poslije: Je li konačno došlo vrijeme da prestanemo romantizirati Novi val?”. *Jutarnji list* 14. februar 2021. <https://www.jutarnji.hr/kultura/glazba/paket-aranzman-40-godina-poslije-je-li-konacno-doslo-vrijeme-da-prestanemo-romantizirati-novi-val-15050513>

²⁰ „Tribina: Novi talas je bio trijumf mladosti”. *Krstarica* 11. jun 2021. <https://www.krstarica.com/kultura/tribina-novi-talas-je-bio-trijumf-mladosti/>

²¹ Primer pesme grupe *Prljavo kazalište* „Neki dječaci”.

nisu do tada obrađivane jer su smatrane banalnim,²² te načinu izvedbe, a koju je najbolje bilo „očitati” u korelaciji sa postojećom rokenrol scenom, pri čemu se potonja smatrala neinventivnom i monotonom (v. Pogačar 2023, 79). Koncept autentičnosti je podrazumevao izraženu individualnost, želju za izdvajanjem, za kreiranjem nečeg posebnog. U srži narativa novotalasne scene je stajala premisa „biti drugačiji”, a koju je moguće prepoznati kroz autentičnost u muzičkom izražavanju, scenskoj pojavi izvođača ili benda, odevanju, ponašanju, interesovanjima. Kao što je rokenrol šezdesetih predstavljao izraz tadašnjih mladih i novu pojavu u domaćoj muzici i uopšte popularnoj kulturi (v. Vučetić 2006), tako je i novi talas (i pank malo pre njega) doneo svežinu i prostor za izražavanje naredne generacije koja je u muzici videla priliku da iskaže svoje stavove o društvu u kojem živi. Spoj ova tri koncepta je omogućio da se stvori jedan period u kojem je muzika postala jedan od ključnih označilaca, a čiji se značaj preliva i na sadašnji trenutak: „Početak osamdesetih, kada su se na jugoslovenskoj sceni pojavili novotalasni bendovi kao što su u Beogradu bili Idoli, Električni orgazam i Šarlo Akrobata, a u Zagrebu Azra, Prljavo kazalište, Film i Haustor, za Rajina je ‘veličanstveno i neponovljivo doba, čiji uticaj traje i danas’,”²³

Tribina u Arandelovcu povodom promocije istog filma održana je u sali osnovne muzičke škole „Petar Ilić” u organizaciji Centra za kulturu i Udruženja „Arandelovac zove”. Tematski, ova tribina jeste bila posvećena filmu i proslavi velikog jubileja novog talasa, ali sa fokusom ponešto drugačijim u odnosu na beogradsku promociju. Naime, ovde je naglasak stavljen na proslavu objavljivanja albuma grupe *Idoli* „Obrana i poslednji dani”, pa je samim tim i odabir govornika bio u skladu sa temom (autorka filma Olga Kepčija i Zdenko Kolar, muzičar koji je svirao u *Idolima*): „Početkom 80-tih godina Beograd je bio preplavljen grafitima ‘Stižu Idoli’. Niko tada još nije znao ko su i šta su Idoli, ali svi su ih приметили i zapamtili to ime. Nije preterivanje, pa čak ni metafora, reći da su Idoli bili više od benda. Njih su, pored muzike, činili i imidž, koncept, marketing, provokacija”²⁴

Provokacija u kontekstu grupe *Idoli* se uglavnom vezuje za omot njihovog albuma „Obrana i poslednji dani” koji koketira s religijskim motivima koji nisu bili naročito poželjni u socijalističkom društvu. Međutim, na pitanje o tome Zdenko Kolar ne ističe buntovništvo kao jednu od prvih asocijacija, već se tog perioda seća kao svojevrzne „igre” s tada nepopularnim simbolima i svoja sećanja usmerava ka koncertima i sreći koju su oni, kao tada mladi muzičari, delili

²² Primer pesme grupe *Šarlo akrobata* „Ljubavna priča”.

²³ „Tribina: Novi talas je bio trijumf mladosti”. *Krstarica* 11. jun 2021.

^h<https://www.krstarica.com/kultura/tribina-novi-talas-je-bio-trijumf-mladosti/>

²⁴ „Tribina povodom filma ‘Novi talas – 40 godina nakon’,” *RTV Šumadija Arandelovac* 5. mart 2022. <http://www.rtvsumadija.com/tribina-povodom-filma-novi-talas-40-godina-nakon/>

sa publikom: „Mi smo gajili bratstvo i jedinstvo na našim koncertima, uživali smo i mi i publika koja nas je slušala. I što je najveća stvar mnogo više su nas slušali tamo s one strane Drine i uzvodno uz Savu, nego ovde u Srbiji, ali to je stvar okolnosti, mislim”.²⁵

Jedna od autorki filma, Olga Kepčija, tokom tribine u Arandjelovcu je izjavila kako je ovaj film trebalo da prati reizdanja *Croatia Records*, ali je interesovanjem publike i medija dobio svoj samostalni život, te na taj način nastavlja da stvara povode za okupljanja čak i godinu dana nakon prve premijere u Beogradu: „Film je premijeru doživeo pre gotovo godinu dana na martovskom festivalu u Beogradu, a, uopšte moram da priznam u samom startu, to nije bio plan. Ovaj film je zapravo zamišljen kao propagandni film koji će pratiti reizdanja antologijskih albuma. 1981. godinu smo uzeli kao godinu novog vala zbog Paket aranžmana. Paket aranžman je zaista, taj momenat kad je objavljen Paket aranžman je zapravo ključni momenat u novom valu. Tada kad su ta tri mlada beogradska benda od strane zagrebačke kuće Jugoton dobili priliku da se iskažu, a pre svega zahvaljujući Encu Lesiću koji je imao prvi privatno studio i dao im je šansu”.

Posle premijere usledili su pozivi za razna gostovanja i tribine ne samo u Srbiji već i u Hrvatskoj, Sloveniji i Makedoniji, što predstavlja dobar primer postojećeg interesovanja za novotalasnu priču na teritoriji nekadašnje Jugoslavije:

„Film ‘Novi val – 40 godina nakon’, baš kao što je to napravio i briljantni glazbeni, nadasve i umjetnički pokret osamdesetih, spojio je cijelu regiju, od Slovenije, preko Hrvatske i Srbije do Skoplja. Osim samog začetka novog vala, film govori o bendovima koji su dio proslave 40 godina novog vala, ali baca i širu sliku na glazbene osamdesete”.²⁶

„U Skoplju su ovog utorka i srijede upriličeni Dani Croatia Recordsa u sklopu kojih je na poziv tamošnje Kinoteke premijerno prikazan film ‘Novi val – 40 godina nakon’ koji je zainteresirao i veliki broj Makedonaca, ljubitelja glazbe i predstavnika medija. Prije prikazivanja filma na tribini su o novom valu, velikoj obljetnici i reizdanjima vinila, govorili Nikola Knežević, glazbeni urednik i uz Olgu Kepčiju redatelj filma, te Ivan Bečković, supervizor Croatia Recordsa za Makedoniju”.²⁷

²⁵ *Tribina povodom filma „Novi talas – 40 godina nakon”*. You Tube video, 7:44. https://www.youtube.com/watch?v=fFo96J-xR8M&ab_channel=RTV%C5%A0umadija

²⁶ „Dokumentarni film o novom valu spaja cijelu regiju”. *Sound Report* 13. jul 2021. <https://www.sound-report.com/vijesti/dokumentarni-film-o-novom-valu-spaja-cijelu-regiju/>

²⁷ „Film ‘Novi val – 40 godina nakon’ imao službene festivalske premijere u Hrvatskoj i Makedoniji”. *Novinar*. <https://www.novinar.rs/magazin/scena/film-novi-val-40-godina-nakon-imao-sluzbene-festivalske-premijere-u-hrvatskoj-i-makedoniji/>

*Tribina povodom izložbe Budućnost–Niš,
Novi talas 40 godina posle*

Izložba fotografija pod nazivom *Budućnost-Niš, Novi talas 40 godina posle* realizovana je tokom maja meseca 2023. godine u klubu *Feedback* kao rezultat projekta udruženja MultivoX uz podršku Lokalne fondacije Niš. Zatvaranje izložbe obeležila je tribina na kojoj se govorilo o novom talasu u ovom gradu, te njegovom značaju za čitavu muzičku i kulturnu scenu tog perioda, a čiji učesnici su bili: Predrag Cvetičanin, gitarista i pevač grupe *Dobri Isak*, Nikola Todorović, rok kritičar i Rastislav Dinić, kolumnista *Peščanika*. Značaj izložbe poput ove, pa samim tim i tribine kao njene „krune”, jeste isticanje lokalnosti u kontekstu novog talasa. Naime, novotalasni narativi su u najvećem broju vezani za beogradski ili zagrebački kontekst, uprkos tome što su se uticaji ovih fenomena raširili i po manjim gradovima.²⁸ Ovom izložbom fokus je pomeren sa Beograda na Niš i na novotalasna iskustva onih koji su u to vreme bili mladi i živeli novi talas u Nišu:

„Izložbu čiji su koautori Vladimir Đorđević i Marija Peternel čine privatne fotografije i sećanja Nišlija na pravac koji je bio zastupljen u muzici, filmu, dizajnu, fotografiji, stripu, modi i savremenoj umetnosti uopšte i ostavio neizbrisiv trag. Sama postavka posmatrana sa distance od četiri decenije svedoči o jednom, kako su na otvaraju kazali autori, naizgled drugačijem gradu, koji je i dalje prisutan iako ne uvek očigledan, prisutan i vidljiv na mejstrim medijima, ali je zapravo u ovom gradu koji u najvećoj meri inspiriše ono što je kvalitet života u njemu. U sam proces prikupljanja građe iz privatnih arhiva, Javnim pozivom, uključeni su bili građani i građanke, svedoci, učesnici i akteri sveumetničkog pokreta bivše Jugoslavije, a rezultat rada na ovoj izložbi je velika baza digitalizovanih privatnih fotografija iz ovog perioda”.²⁹

Specifičnost izložbe koja je bila povod za ovu tribinu ogleda se u tome što su u njeno kreiranje bili uključeni svi zainteresovani koji su u svom posedu imali fotografiju koja se odnosila na dati period. Time su organizatori izložbe svesno pokrenuli „talase sećanja” na novi talas u lokalnom kontekstu i podstakli ljude na „prebiranje po starim fotografijama” i evociranje uspomena kako na muziku tako i na svakodnevni život osamdesetih godina. Trebalo bi imati na umu da su

²⁸ Ovakav zaključak proizlazi iz medijske zastupljenosti izveštaja o novotalasnim dešavanjima, a koji se vezuju za postjugoslovenski prostor. Zagreb i Beograd kao urbani centri kulturnih dešavanja u bivšoj Jugoslaviji svakako su posedovali veće infrastrukturne mogućnosti za razvoj nove muzičke scene (klubovi, prostori za probe, koncertne sale itd.) nego što je to bio slučaj za manjim mestima.

²⁹ <https://citysmart.media/kultura/izlozbe/cetiri-decenije-od-novog-talasa-u-nisu-zatvaranje-izlozbe-i-tribina/>

novotalasni narativi i generacijska „stvar”, jer evociraju sećanja na period mladosti one generacije koja o njemu danas (najviše) govori kroz tribine, knjige, filmove i muziku. Samim tim, ta sećanja su fragmentarna i usmerena na polje muzike, zabave, druženja, što je činilo važne elemente njihove svakodnevice. Osamdesete kao tema svakako obuhvataju mnogo „podtema” od kojih jedna može biti i ekonomski pad tadašnje države, što je prouzrokovalo smanjenje plaćene moći i nestašice osnovnih životnih namirnica, ali u novotalasnim narativima (mladih), to je tek usputna, a ne središnja, tema.

Takođe, tribina je bila posvećena i razgovoru o postojanju jednog „drugacijeg grada Niša” koji nije možda uočljiv na prvi pogled, ali je postojao i u sećanjima mnogih postoji i danas: „Prisećajući se perioda 80-ih, Peternel izdvaja mesta poput Naissus kluba koji je preteča Nišvila, kluba ‘81’ u kojem su Nišlije imali prilike da čuju, kako kaže: *‘šve koji su nešto značili na na toj sceni’*, kao i kluba ‘Underground’ i *‘krajnje neobičnog kafića’* ‘Joy’,...³⁰

Mesta okupljanja predstavljaju važna mesta u sećanjima, jer su omogućavala susrete, druženja, svirke, koncerte, probe, što su osnovni preduslovi za razvijanje i jačanje muzičkih scena. U tom smislu, osamdesete godine u Nišu se percipiraju u pozitivnoj konotaciji za razliku od sadašnjeg vremena kada je ponuda mesta muzičkih praksi, naročito ove vrste muzike, daleko skromnija.

Osamdesete nisu samo novi val

Tribina *Osamdesete nisu samo novi val* održana je 2015. godine u Zagrebu (a potom i u Puli) kao prateća manifestacija izložbe pod nazivom *Osamdesete – slatka dekadencija postmoderne*, u okviru koje su svoja mišljenja razmenili Ante Perković, muzički kritičar i muzičar, Tomislav Brlek, profesor književnosti i Siniša Škarica, producent i muzički urednik. Ovu tribinu smatram naročito interesantnom ne samo zbog svoje teme već zbog naglašenog kritičkog odnosa prema novom talasu, odnosno produkciji sećanja na osamdesete godine. Cilj ovog razgovora je bio da se osamdesete prezentuju kao decenija koja je iznedrila mnogo širi dijapazon muzičara i muzičkih strujanja nego što je to predstavljeno kroz novotalasne narative, koji potenciraju novi talas kao jednu od ključnih muzičkih obeležja ovog perioda:

„Iako je mnogima prva asocijacija na osamdesete godine prošlog stoljeća novi val, iste te osamdesete bile su izuzetno plodne godine i za mnoge druge glazbene pravce i žanrove. U tom su desetljeću neke od najpopularnijih estradnih zvijezda tog vremena obarale rekorde prodajom

³⁰ Stanojković, Sara. 2023. „Intervju: Marija Peternel – Kako se slušao u Nišu rokenrol”. *Pressing* 15. jun 2023. <https://www.pressing-magazine.rs/intervju-marija-peternel/>

svojih albuma dok su njihovi hitovi istovremeno postajali evergrini domaće pop glazbe (Novi fosili, Danijel Popović, Neki to vole vruće, Plavi orkestar, Zdravko Čolić, Srebrna krila itd.). Ni približno toliko prisutni u medijima, underground stvara svoje heroje koji svojim jakim osobnim glazbenim izrazom ostavljaju jak pečat na osamdesetima (Laibach, Sexa, Mizar, Satan Panonski, Trobecove krušne peći, Padot na Vizantija, Borghesia, Strukturne ptice itd.)”.³¹

Narativi o novom talasu svojom multiplikacijom prerastaju u vodeći narativ o osamdesetim godinama u Jugoslaviji. Svaka manifestacija koja se organizuje novom talasu u čast pojačava ovakve prezentacije i usmerava sećanja u novotalsnu nišu. U tom smislu konstruisanje bilo kojeg sećanja postaje vidljivo. Ukoliko zamislimo osamdesete godine kao jedan ograničen prostor sačinjen od mnoštva niša, dominantna postaje ona koja se najčešće nadograđuje (nauštrb drugih) i obogaćuje novim sadržajima, novim/starim anegdotama, različitim individualnim doživljajima koji izbijaju u prvi plan. Selektivnost o kojoj piše Nataša Simeunović Bajić na primeru narativa o osamdesetim godinama postaje veoma očigledna, jer se neki događaji isključuju, dok se drugi naglašavaju (Simeunović Bajić 2012, 129), te se na taj način kreira određeno „znanje” o ovom periodu koje se širi i konzumira kao „jedino”.

Pored pomenutih tribina, internet pretraga pruža i informacije o održavanju sledećih događaja koje bih ovde nabrojala radi oslikavanja velikog interesovanja za ovu temu širom regiona. Od 2017. godine nije prošla nijedna godina u kojoj na neki način novi talas nije našao svoje mesto. Na primer, 2018. godine u Rijeci je održana tribina koja je za temu imala pank kulturu.³² Godine 2021. organizovan je susret u Beogradu povodom reizdanja knjige *Hrvatski punk i novi val 1976-1987*, autora Vinka Barića.³³ Tribina u Gradskom kulturnom centru u Užicu pod nazivom „Novi talas i diskografsko izdavačka dešavanja 1980-2022” održana je povodom dokumentarnog filma „Električni orgazam za ljude budućnosti”³⁴ 2022. godine, tri godine nakon promocije samog filma. U maju 2023. organizovana je i tribina povodom rođenja Vlade Divljana, rano preminulog muzičara koji je bio član *Idola*, pod nazivom *Odnesi me...novi talas i '80*

³¹ „Osamdesete nisu samo novi val”. *Stražarni lopov blog* 13. april 2015. <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2015/04/tribina-osamdesete-nisu-samo-novi-val.html>

³² „Tribina na temu punk kulture”. *Moja Rijeka* 21. mart 2018. <https://www.rijeka.hr/tribina-na-temu-punk-kulture/>

³³ „O knjizi ‘Hrvatski punk i novi val 1976–1987’ u Parobrodu”. *Danas* 8. decembar 2021. <https://www.danas.rs/kultura/o-knjizi-hrvatski-punk-i-novi-val-1976-1987-u-parobrodu/>

³⁴ „Užice: Dokumentarac o Električnom orgazmu i tribina o novom talasu”. *Danas* 16. novembar 2022. <https://www.danas.rs/kultura/scena/uzice-dokumentarac-o-elektrinom-orgazmu-i-tribina-o-novom-talasu/>

filmska muzika Vlade Divljana.³⁵ Dakle, povoda je mnogo i različiti su (jubilej novog talasa, proslava objavljivanja albuma, obeležavanje rođendana preminulog muzičara itd.) ali je osnova ista, a to je priča o novom talasu iz različitih uglova. Tribine kao događaji mogu poslužiti kao ilustrativan primer tvrdnje Beneta i Rodžersa koja se odnosi na „hiperprodukciju sećanja” u okviru kreiranja popularne muzike (Bennet and Rogers 2016, 37), s tim da u ovim konkretnim primerima nije reč o kreiranju muzike već konstruisanju sećanja na nekadašnju muzičku scenu. Hiperproduktivnost ovakve vrste sećanja se ogleda i u tome što gotovo svaki događaj koji je povezan sa novim talasom (izložbe fotografija, predmeta, promocije knjiga, promocije dokumentarnih filmova, promocije reizdanja kulturnih albuma itd.) biva praćen tematskom tribinom.

Koncerti kao zvučni vremeplovi

Novi talas i pank su usko povezani fenomeni o kojima se neretko priča u istom kontekstu, što se možda najbolje oslikava kroz imenovanje pojedinih bendova i kao pank i kao novotalasnih. U narativima novog talasa nakon četrdeset godina pank zauzima istaknuto mesto. Tako se i obeležavanje četrdeset godina novog talasa počelo obeležavati zapravo osvrtnom na pank u Hrvatskoj 2017. godine kada je u Puli organizovan veliki pank rok koncert posvećen jubileju i proslavi četrdeset godina pank i novog talasa. Fokus ovog festivala je bio pre svega na počecima pank na prostorima tadašnje Jugoslavije. Pionirima pank su se oduvek smatrali slovenački bend *Pankrti* (osnovani 1977. godine) i riječki bend *Paraf*. Upravo iz tog razloga je moguće pročitati sledeće: „U ljeto 1977. eksplodirao je punk, pod čijim utjecajem odmah nastaju i Pankrti, prvi slovenski i jugoslavenski punk-bend. Svoj treći koncert Pankrti su održali u jesen iste godine u zagrebačkoj Galeriji SC-a, što je pak dovelo do eksplozije zagrebačkog i hrvatskog novog vala, začetog baš tada i na tom mjestu”.³⁶

U beogradskom lokalnom kontekstu, na primer, početak novog talasa je „kasnio” i vezuje se za 1981. godinu i objavljivanje ključne kompilacije „Paket aranžman”. Različiti počeci „računanja” novog talasa zapravo jesu proizvod

³⁵ „Ondesi me... novi talas i ‘80 filmska muzika’: Tribina povodom godišnjice rođenja Vlade Divljana”. *Euronews Serbia* 11. maj 2023. <https://www.euronews.rs/kultura/aktuelno-iz-kulture/87057/odnesi-me-novi-talas-i-80-filmska-muzika-tribina-povodom-godisnjice-rodenja-vlade-divljana/vest>

³⁶ Dragaš, Aleksandar. 2017. „40 godina punka i Pankrta. Bez punka ne bi bilo promjena u našem društvu 40 (s čime se prof. Žižek ne bi složio jer on misli da sve počinje s njim)”. *Jutarnji list* 29. maj 2017. <https://www.jutarnji.hr/kultura/glazba/40-godina-punka-i-pankrta-bez-punka-ne-bi-bilo-promjena-u-nasem-drustvu-s-cime-se-prof-zizek-ne-bi-slozio-jer-on-misli-da-sve-pocinje-s-njim-6139441>

konstruisanih sećanja, odnosno namenskih odabira konkretnih događaja kao označavajućih elemenata i simbola tih početaka (nastanak grupe, objavljivanje albuma itd.). Na taj način se može posmatrati i održavanje koncerta grupe *Električni orgazam* u Zagrebu, čime su obeležili 40 godina od objavljivanja albuma „Lišće prekriva Lisabon”, koji je doživeo svoje reizdanje 2022. godine od strane diskografske kuće *Croatia Records*:

„Električni orgazam stiže u Tvornicu kulture kako bi velikim koncertom obilježio 40. godišnjicu od objave albuma 'Lišće prekriva Lisabon'. U subotu, 26. studenog, jedan od kulturnih bendova Novog vala u koncertnoj dvorani u Šubićevoj sa zagrebačkom će publikom proći kroz pjesme s tog epohalnog izdanja, ali i sve ostale hitove iz duge i uspješne karijere”.³⁷

Godinu dana ranije, 2021, na istom mestu grupa *Električni orgazam* održala je koncert povodom četrdeset godina od izdanja kompilacije „Paket aranžman”. Nakon ovog koncerta usledila je kritika nastupa iz koje je moguće iščitati očekivanja publike koja je došla:

„Niti tona, nit akorda duhova 1981/82, samo obična tezga s kojom se prijatno popunjen veliki pogon Tvornice raspoloženo osjećao ne hajeći za taj propagandni slogan '40 godina novog vala'. Očito nikome danas nije važan. Bio je tada kada je bio i sva sreća što sam prije 4 decenije prisustvovao tome kao opčinjeni adolescent. Nema više punka i novog vala u Orgazmu niti na obljetničkom koncertu”.³⁸

Želja za organizovanjem koncerata grupa koje su osamdesetih bile na vrhuncu svoje popularnosti i obeležavanje različitih jubileja ukazuje na vrednovanje osamdesetih u kolektivnom sećanju određene grupe ljudi kao „posebnog perioda” koji je pokrenuo nastanak panka i novog talasa, a samim tim i autentičan razvoj jugoslovenske muzičke scene. Kada su u pitanju savremenici novog talasa koji su u velikom broju slučajeva organizatori pomenutih dešavanja, moglo bi se reći da je u pitanju svojevrsna temporalna nostalgija koja je usko isprepletena sa muzikom, budući da je ona tvorila njihov individualni ali i kolektivni identitet tog vremena. Međutim, postavlja se pitanje kakav odnos sa periodom osamdesetih godina mogu uspostaviti oni koji su tada bili jako mali, a možda čak ni rođeni? U tom slučaju ne može biti reči o nostalgiji u pravom smislu te reči, jer mlađe generacije ne poseduju autentična i direktna iskustva koja starije generacije dele kada se sećaju tog perioda i na osnovu čega nastaje „znanje”

³⁷ „Električni orgazam stiže u Tvornicu kulture kako bi velikim koncertom obilježio 40. godišnjicu od objave albuma 'Lišće prekriva Lisabon'”, *Balkanrock* 25. oktobar 2022. <https://balkanrock.com/vesti/najave/elektrichni-orgazam-stize-u-tvornicu-kulture-kako-bi-velikim-koncertom-obiljezio-40-godisnjicu-od-objave-albuma-lisce-prekriva-lisabon/>

³⁸ *Terapija.net*. 13. decembar 2021. <http://www.terapija.net/koncert.asp?ID=31051>

koje se dalje širi. Interesovanje za to „znanje” je primetno upravo kroz analizirane manifestacije, poput izložbi, koncerata, rekompilacija. Tome u prilog govori i odgovor frontmena grupe *Pankrti* Pere Lovšina na pitanje novinara: „Zašto smatrate da bi se trebalo obilježavati 40 godina punka?”:

„Iskreno, ne znam bi li mi išta obilježavali da ne dobivamo ponude za koncerte. Možda bi se našli na nekom piću, i to bi bilo to. No, ipak, čini se da postoji širi interes za punkom, odnosno Pankrtima. Održali smo prošlog mjeseca koncert u Zagrebu i vidim da ima dosta ljudi kojima ipak znači pojedina poruka u pjesmi, a koja se i danas čini aktualnom. Društvo danas izgleda formalno slobodnije; postoji parlament, no u principu vidi se da se puno toga u realnosti nije promijenilo”.³⁹

Ipak, interesovanje mladih koji posećuju analizirane manifestacije može se tumačiti i kao vrsta „usvojene ili prenesene nostalgije” za osamdesetim godinama, koja nastaje slušanjem narativa starijih generacija o tom „neponovljivom trenutku” na našoj muzičkoj sceni. Dakle, mlađe generacije svakako ne poseduju „žal za mladošću”, ali ih privlače priče o „zlatnim osamdesetim” u kojima je nastajalo mnogo bendova, u kojima se jako puno sviralo i družilo. Slušajući pomenute narative, mlađe generacije takođe stvaraju specifičnu sliku o tom periodu i interesuju se za njega na svoj način: „No činjenica da novovalna reizdanja 2021. kupuju i oni koji se u vrijeme Kulušića, albuma *Ravno do dna* ili *Trećeg svijeta* nisu ni rodili, jasno govori da ovdje nije u pitanju tek žal za nečijom mladošću”.⁴⁰

Zaključak

Novi talas je fenomen iz domena popularne kulture „star” četrdeset godina i danas „živi” na osnovu individualnih i kolektivnih sećanja pretočenih u intervjue, dokumentarne filmove, izložbe, tematske tribine, kao i putem medijskih narativa koji prate različita dešavanja posvećena ovom fenomenu. Sudeći prema broju manifestacija, protok vremena pojačava želju za osvrtom na sve što je povezano sa novim talasom. Ključni pojmovi koji su neodvojivi od bilo kakve priče o novom talasu jesu „osamdesete” i „Savezna Federativna Republika Jugoslavija”, te su sećanja i narativi na ovaj fenomen mešavina ličnih priča iz mladosti, svakodnevnice u Jugoslaviji, putovanja, nove muzike i tome slično.

³⁹ Angeleski, Zoran. 2017. „Mislim da smo planetarno zalutali”. *Glas Istre* 11. jul 2017. <https://glasistrenovine.hr/arhiva-portala/pregled-vijesti/mislim-da-smo-planetarno-zalutali-551986>

⁴⁰ Leskovar, Denis, 2021. „Imena i legende: novi val 40 godina poslije”. *Vijenac*, br. 708, 22. april 2021. <https://www.matica.hr/vijenac/708/imena-i-legende-novi-val-40-godina-poslije-31598/>

Namera koja stoji iza ove analize je bila da na osnovu internet zapisa koji postoje, te dostupnih podataka o pomenutim dešavanjima i reakcijama na iste, napravim presek dešavanja na temu *novog talasa* u prethodnih deset godina na prostoru bivše Jugoslavije, u periodu između 2013. i 2023. godine, kako bih pokušala da uvidim da li interesovanje za ovaj fenomen (ukoliko ga shvatimo kao proporcionalan) raste ili opada. U slučaju novog talasa individualna sećanja se pretaču u kolektivna sećanja i kao takva usvajaju i dalje diseminiraju. Prateći i analizirajući sadržaje koji se tiču novog talasa, koju su objavljivani u poslednjih desetak godina, moguće je uočiti obrazac koji se ponavlja, a koji čine pojedini identitetski elementi, kao što su: „mladi”, „Jugoslavija”, „osamdesete”, „buntovništvo” i „autentičnost”, koji se prelamaju kroz muziku i u sadejstvu sa njom čine fenomen novog talasa. U tom smislu ne postoji razlika u odnosu na istraživanje koje sam sproveda pre deset godina i koje je pokazalo na postojanje istih identitetskih elemenata. Ono što bi se moglo izdvojiti kao razlika u odnosu na taj period (do 2013. godine) jeste mnogo više narativa o novom talasu kroz objavljene knjige, snimljene filmove, organizovane izložbe i tribine. Sve je to postojalo i ranije, ali je sada rasprostranjeno u mnogo većem broju, što govori u prilog tezi o rastućem interesovanju za ovaj fenomen.

Na osnovu izložene građe i analize moglo bi se reći da su postojali različiti povodi za tribine na kojima se govorilo o novom talasu. Bez obzira na to da li je povod nova knjiga, dokumentarni film ili organizacija izložbe, sve tribine kreiraju specifične narative koji dalje „žive” i s vremenom dobijaju nova značenja. Svaka priča o novom talasu je obavezno i priča o svakodnevici osamdesetih, ali svakodnevici tada mladih ljudi sa naglaskom na njihov tadašnji muzički svet koji je zauzima veliku parče njihovog identiteta i svakodnevnog života. Muzika u tom smislu ima važnu ulogu u kreiranju oblasti ličnog identiteta koji ovakvim manifestacijama i konstrukcijama prerasta u kolektivni, kojim se koriste i generacije koje su danas mlade i koje nisu imale direktan kontakt sa novotalasnim svetom osamdesetih. Sve veće udaljavanje od perioda o kojem se govori utiče na veći postotak konstrukcije, jer sećanja postaju „nepouzdana” i sve se više mešaju sa postojećim narativima, te se na taj način kreira jedna slika „boljeg ili lagodnijeg života”:

Ne samo u domeni popularne kulture nego i u domeni svakodnevnog života, život u doba Jugoslavije postaje idealiziran, što se može uočiti u čestim izjavama kako je ‘nekad bilo bolje’, pri čemu se misli na općepoznatu darežljivost tadašnjih vlasti u obliku kredita i slično. (Baković 2008, 11)

Rezultati istraživanja su i ovoga puta pokazali da je tema novog talasa najviše zastupljena u Srbiji i Hrvatskoj, što može voditi zaključku da je novotalasna scena samo tamo bila prisutna i tokom osamdesetih godina. Iako je reč o širem, jugoslovenskom fenomenu, činjenica je da su najrazvijenije muzičke scene no-

vog talasa bile upravo u Beogradu i Zagrebu, te je, sledstveno tome, i danas u postjugoslovenskom prostoru bavljenje novim talasom najizrazitije upravo u tim lokalnim okvirima. Svakako to ne znači odsustvo zanimanja za ovaj fenomen u ostalim bivšim jugoslovenskim republikama (primer promocije pomenu-tog filma u Makedoniji i Sloveniji), ali se ona mogu smatrati zanemarljivim (v. Ajduk 2018).

Ono što bi svakako trebalo imati na umu jeste podatak da su svi oni koji danas govore i kreiraju narrative o novom talasu u to vreme (osamdesetih) bili mladi, što daje dodatnu dimenziju „lepog” sećanja na taj period. Novi talas kroz tribine i ispričane anegdote postaje jedna priča o drugarstvu i bezbrižnijem periodu iz mladosti u čijem korenu se nalazi muzika koja je okupljala i kreirala specifičan pogled na svet, te samim tim pripada domenu temporalne nostalgije.

Reference

- Ajduk, Marija. 2016. „‘Vesele’ osamdesete kroz prizmu televizijske serije *Crno-bijeli svijet*”. *Antropologija* (2): 9-25.
- Ajduk, Marija. 2018. „An analysis of the concept of locality on the example of Slovenia’s new-wave music scene”. *Anthropological Notebooks* 24 (2): 5-24.
- Bajović, Tijana. 2012. „Poplava sećanja: nastanak i razvoj *memory booma*”. *Filozofija i društvo* 23 (3): 91–105. <https://doi.org/10.2298/FID1203091B>
- Baković, Ivica. 2008. „(Jugo)nostalgija kroz naočale popularne kulture”. *Philological Studies* 6 (2):1-12.
- Bennett, Andy and Ian Rogers. 2016. *Popular Music Scenes and Cultural Memory*. London: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-40204-2>
- Erdei, Ildiko. 2015. „Novi život na ‘malom ekranu’ i oko njega: počeci televizije u socijalističkoj Jugoslaviji (1955–1970)”. *Etnoantropološki problemi* 10 (2): 405-426. <https://doi.org/10.21301/EAP.v10i2.6>
- Gajić, Zlatomir. 2019. *Rok pesnik Branimir Džoni Štulić*. Beograd: Službeni glasnik.
- Gajić, Zlatomir. 2022. *Rok poeta Milan Mladenović*. Beograd: Službeni glasnik.
- Grbić, Ana Marija. 2018. *Idoli i poslednji dani*. Beograd: Kontrast izdavaštvo.
- Janković, Aleksandar. 2017. „Fabule, promišljanja i nokturna: beogradski novi talas na filmu”. *Zbornik radova FDU, Časopis Instituta za pozorište, film, radio i televiziju* 32: 61–74.
- Kovačević, Ivan, Žarko Trebješanin i Dragana Antonijević. 2013. „Teorijsko-pojmovni okvir za proučavanje nostalgije”. *Antropologija* no. 13, 9-26.
- Lajner, Boris. 2020. *Sve bio je ritam*. Beograd: Nova Poetika.
- Perković, Ante. 2011. *Sedma republika. Pop kultura u YU raspadu*. Beograd: Službeni glasnik.
- Petrov, Ana. 2016. *Jugoslovenska muzika bez Jugoslavije. Koncerti kao mesta sećanja*. Beograd: Fakultet za medije i komunikacije.
- Pogačar, Martin. 2023. „E/Affect Agropop: How Pop and Joke Made People Resonate in the 1980s”. In: *Affect’s Social Lives. Post-Yugoslav Reflections*, eds. Hofman, Ana and Tanja Petrović, 75-108. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

- Ristivojević, Marija. 2011. „Korelacija muzike i mesta na primeru beogradskog ‘novog talasa’ u rokenrol muzici”. *Etnoantropološki problemi* 6 (4): 935-952. <https://doi.org/10.21301/eap.v6i4.6>
- Ristivojević, Marija. 2014. *Beograd na „novom talasu”*. Muzika kao element konstrukcije lokalnog identiteta. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Simeunović, Bajić Nataša. 2012. „Jugonostalgija kao istraživački koncept istorije komuniciranja: moguće perspektive istraživanja”. *Etnoantropološki problemi* 7 (1): 127-141. <https://doi.org/10.21301/eap.v7i1.6>
- Vasiljević, Jelena. 2008. „Kultura sećanja i medijska narativizacija sukoba u Hrvatskoj”. *Etnoantropološki problemi* 3 (1): 243-273. <https://doi.org/10.21301/eap.v3i1.12>
- Vasiljević, Jelena. 2021. „Memorijalizacija prošlosti kroz umetničke forme: sećanje na partizanski pokret tokom i nakon Jugoslavije”. *Etnoantropološki problemi* 16 (3): 899-915. <https://doi.org/10.21301/eap.v16i3.11>
- Vesić, Dušan. 2018. *Magi – kao da je bila nekad*. Beograd: Laguna.
- Vesić, Dušan. 2020. *Bunt dece socijalizma*. Beograd: Laguna.
- Vučetić, Radina. 2006. „Rokenrol na Zapadu Istoka – slučaj *Džuboks*”. *Godišnjak za društvenu istoriju* 1-3: 71-88.
- Vujović, Zoran. 2017. *Deca srebrne emulzije*. Beograd: Službeni glasnik.
- Žikić, Aleksandar. 2014. *Mesto u mećavi – priča o Milanu Mladenoviću*. Beograd: Laguna.
- Žikić, Bojan. 2013. *Slike u izlogu. Kulturne predstave o Evropskoj uniji kao sredstvo opisivanja paralelne stvarnosti stanju u Srbiji 1991-2011*. Beograd: Srpski genealoški centar i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.

Marija Ajduk

Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Serbia
 marija.ajduk@f.bg.ac.rs

Cultural Representations of the New Wave in Yugoslavia 40 Years Later

This study is dedicated to the analysis of cultural perceptions of the New Wave (musical movement) within the Yugoslav context in the past decade (up to the 2020s). The observance of a particular anniversary brings forth a multitude of meanings ascribed to the event through recollections and nostalgic narratives. Inspired by Bennett and Rogers' theoretical insights in „*Popular Music Scenes and Culture of Memory*” (2016) regarding „memory bursts” in creating and consuming popular music, the primary objective was to explore how the narrative of the New Wave is currently constructed. Through an analysis of various events organized in the former Yugoslavia over the past decade, revolving around the New Wave, this study aims to identify cultural perceptions of this phenomenon as well as to highlight its recurring and repetitive key elements. Each analyzed

event received media coverage, thus making online sources a fertile resource base for this research.

Keywords: cultural perceptions, music, the New Wave, Yugoslavia, memories, narrative

*Les représentations culturelles sur la nouvelle vague
en Yougoslavie quarante ans après*

Ce travail est consacré à l'analyse des représentations culturelles sur la nouvelle vague (musicale) dans le contexte yougoslave ces dix dernières années (jusque dans les années 2020). Chaque célébration d'un anniversaire porte en soi une poignée de significations qui sont attribuées à un certain événement à travers les souvenirs et les récits nostalgiques. Inspirée par un aperçu théorique de Bennett et de Rodgers dans le texte « Les scènes musicales populaires et la culture de la mémoire » (2016) sur les „ élans de la mémoire „ dans la création et la consommation de la musique populaire, l'idée principale a été de suivre de quelle manière se produit aujourd'hui un récit sur la nouvelle vague. Par une analyse des manifestations organisées sur les espaces de l'ex-Yougoslavie ces dix dernières années, et qui ont eu pour objet la nouvelle vague, je m'efforce d'identifier les représentations culturelles sur ce phénomène, puis de relever ses éléments clés récurrents. Chaque manifestation analysée a été couverte par les médias, ce pourquoi les sources internet se sont imposées comme un matériau riche dans cette recherche.

Mots clés: représentations culturelles, musique, nouvelle vague, Yougoslavie, mémoire, récit

Primljeno / Received: 24.09.2023.

Prihvaćeno za objavljivanje/ Accepted for publication: 25.10.2023.